

Л. М. ЗАЙЧЕНКО

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

ДО ГЕНЕЗИ І СУЧАСНОГО СТАНУ КОНЦЕПЦІЇ ПОЛІТИЧНОГО ТЕХНОКРАТИЗМУ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕТНОЛОГІЇ

Наукові праці МАУП, 2007, вип. 2(16), с. 108–115

Технократизм трактується у потрібному сенсі: 1) як сукупність урядувальницьких функцій, покладених на технічних спеціалістів (технократів); 2) як ідейно-теоретичне обґрунтування політико-технократичної моделі врядування суспільними справами; 3) як тип політичного режиму, у рамках якого технократи “задають правлінсько-управлінський тон”. Генезис концепції політичного технократизму проведено від часів Англійської промислової революції рубежу XVIII і XIX ст. до наших днів. Виявлено історіологію та специфіку радянського і сучасного українського типів технократичних мислення і дії у політичній сфері.

Функціонування поліетнічних суспільств у транзитній ситуації ставить перед науковцями, політиками та управлінцями низку теоретичних і праксеологічних питань, пов'язаних з пошуками оптимальних форм і моделей політичного правління країною, державного управління господарством і профільного адміністрування справами у різних сферах суспільної життєдіяльності людей, у тому числі етноісторичній. Правлінська, управлінська та адміністративна діяльність синтезуються у *кратологічне поняття “політичне урядування країною”*. Як засвідчує вселюдський політичний досвід, політичне урядування має вже свій спектр інтерпретаційних варіацій: тоталітарний авторитаризм, елітарний олігархізм, патерналістський етатизм, егалітарний лібералізм, плюралістичний демократизм та ін. Серед цього не досить широкого розмаїття гносеологічно помітним є місце *політичного технократизму*.

Цікавим у гносеологічному сенсі та ціннісним самим по собі є досвід технократичного урядування в усіх окремо взятих країнах та у групах країн — промислово розвинених, ринково налаштованих, просунутих в інформаційно-технологічному сенсі, традиційно аграрних, “країн третього світу”, “молодих тигрів” та ін. Певно осібницький інтерес викликає політичний досвід вузької групи

центральноевропейських постсоціалістичних багатонародних країн (Білорусі, Болгарії, Молдови, Румунії, Угорщини та України), які були й залишаються різнорівнево розвиненими, але такими, що тривалий час перебували у конкретницьких жорстких/м'яких лещатах своїх моделей політичного технократизму.

Мета нашої статті — потрібна. По-перше, плем'яємо намір виокремити деякі законодавдодвідповідні соціально-політичні причини, фактори та обставини, внаслідок яких зазначені — приблизно і “в принципі” — однотипно побудовані країни свого часу опинилися в умовах панування “політичного режиму, що свідомо реалізовував постулати технократичного управління суспільними справами” [14, 373]. Але часом мова піде не лише про ці країни, а й про інші, — й не тільки сьогоднішні країни. А тому політолого-етнологічні “фарби” технократичних матерій ситуативно подамо у проєктивній діалогії “внутрішнє — зовнішнє”, тобто у проєкції *pro-* і *contra*-технократичних реагувань етнополітичних сил в рамках певної багатонародної країни та реагувань політичної нації однієї країни на технократичні контрроверзи іншокраїнових політичних націй. Так, наприкінці XVII ст., — неначе у відповідь на звинувачення англійців у “надмірному торговельному диктаті над іншими народами”

ми”, — політеконом і публіцист Д. Норт зреагував констатацією: “Що стосується торгівлі, то увесь світ уявляється мені немов одна нація та один народ”, а поет-публіцист А. Поуп відгукнувся гімном на адресу лондонської біржі, — “як ринку всієї Землі” та “як Високий Раді, на якій представлено усі самовартісні нації світу” [1, 22, 23].

По-друге. Про російських неodemократів щойно констатована така дивергенція цілей та ефекту свого панування: на початку суверенізаційної доби вони “пообіцяли привести країну до Швеції, а реально ведуть її до Бангладеш” [6, 151]. Наша мета тут — виявити об’єктивні наслідки технократизації соціально-політичного життя народів-етносів зазначених шести поліетнічних країн, політикумні еліти яких свого часу пообіцяли підвести країни під поріг ЄС, НАТО та СОТ. Три з них (Болгарію, Румунію та Угорщину) вони вже привели до євроатлантичних берегів, а ще три країни (Білорусь, Молдову й Україну) поки що реально ведуть до підніжжя Кавказьких гір та у киргизський степ. У цьому зв’язку варто замислитись над політолого-етнологічним підтекстом афоризму Ш. М. Талейрана: “Цілі народи жажнулися б, якби вони дізналися про те, які дрібненькі люди владарюють над ними” [4, 24].

По-третє, маємо на меті відкрystalізувати історіологічні контексти тих політолого-етнологічних проблем у зазначених країнах, в яких технократизм побутував — і почасти десь ще продовжує побутувати — як політико-кратологічна цінність та орієнтація у рамках двох дуалітетів: “позитив — негатив” і “реалія — перспективи”. Інакше кажучи, мали б виявити міру праксеологізації правлячими елітами центральноєвропейських країн “головного управлінського правила” або ж “принципу Михайла Сперанського”: “достеменно знати свій народ і свій час” [15, 39]. Наша попередня політолого-етнологічна констатація мала б бути такою: у двох підгрупах центральноєвропейських країн — 1) Болгарія, Румунія та Угорщина; 2) Білорусь, Молдова та Україна — політикумні еліти “принципово” по-різному знали (і досі знають) свої народи-етноси та досить неадекватно істині розтлумачували (й досі розтлумачують) собі регіональний, континентальний і світовий політичний час. А тому елітники угорські, болгарські та румунські по-своєму впевнено повели свої країни євроатлантичним вектором, натомість елітники українські, молдавські та білоруські просто схожі на байкарських Лебедя, Щуку й Рака, які всліпу ведуть наші країни вектором “в нікуди”. Будемо сподіватися, “поки що...”

Розпочнемо більш предметний аналіз епізодичними теоретико-історіологічними екскурсами, у процесі чого — певно, “дозованим чином” — відкрystalізовуватимемо і деякі *політолого-етнологічні проблеми “на технократичному тлі”*.

До генези питання. “У факті” технократизм — явище досить старе, але у політологічних аспектах ще малодосліджене, у політолого-етнологічних же візіях — і зовсім *terra incognita*. Технократію і технократизм (від давньогрецьк. *техно* — майстерність, мистецтво і *кратос* — влада, урядування) нині трактують у потрібному сенсі: 1) як сукупність *владних функцій*, покладених на технічних спеціалістів (технократів); 2) як *ідейно-теоретичне обґрунтування* технократичної моделі владарювання; 3) як *тип політичного режиму*, в якому технократи посідають домінуюче становище [10, 656; 19]. Самовимальовується перша політолого-етнологічна візія: технократизм — кратологічні сили і суспільно-політична думка — трактували в одній з наведених інтерпретаційних варіацій та з огляду як на силу/слабкість легітимного правлячого режиму, так і народних низів даної країни. Дуалітети “сила верхів — слабкість низів” та (особливо у передреволюційних ситуаціях) “сила низів — слабкість верхів” конституювали технократизм як чинник удосконалення всієї “кратологічної тріади”, — і форми політичного правління країною, і моделі державного управління суспільними справами, і типу політичного режиму в механізмі державної влади.

Як на нашу думку, цю закономірність вперше рельєфно продемонструвала Франція другої половини XVIII ст. Безумовно, на той час абсолютизм ще був міцним. Але вже після відкриття у 40-х роках Ш.-Л. Монтеск’є закону поділу і балансування політичних влад (який І. М. Варзар називає “основним законом політичної науки” [2, 151, 152]) та в міру наближення до американських і французьких революційних 70-х років у суспільних колах дедалі впевненіше піддавався сумніву весь комплекс “постулату старого порядку” (“державна — це я!”, “мій уряд”, “мій суд”, “мій народ” тощо). Правлінському апарату короля дедалі відчутніше потрібною ставала “підтримка низу”.

Не знаємо, чи випадково це, але підтримка надійшла... від науковців. Сучасний французький філософський класик Мішель Фуко вважає подібним “низовим джерелом підтримки верхів” видатного просвітника Ж.-Ж. Руссо. Виявляється, що останній у низці відомих сьогодні політологічних і медитаційно-філософських праць 50–60-х років XVIII ст. (“Політична економія”, 1755;

“Міркування про вічний мир”, 1756; “Про суспільний договір, або Принципи державного (публічного) права”, 1762 та ін.) буцімто “баражним чином” засадовував ідею “невидимого панування груп вузьких спеціалістів бодай над окремими ділянками народного життя”, — звісно, на користь “верхів”, яким завше важливо знати, “чим дихає народ”. В інтерпретації М. Фуко, ця ідея втілювала “реакційну чийось зверху мрію” про створення в утопічній країні “прозорого суспільства, одночасно видимого та прочитуваного у кожній з його частин”, аби в ньому у підсумку “панувала думка кожного про кожного” [17, 228]. Російський політолог С. Г. Кара-Мурза — з “легким натяком” на СРСР і навіть на горбачовську перебудову — підтверджує цю констатацію: так, “ця утопія найприроднішим чином породжує технократичну практику тоталітаризму...”, це — “цілком конкретний технократичний проект, що породжує концепцію гласності, прозорості...” [6, 61, 62]. Але це інформаційно-етичний та культурологічний аспекти питання.

Цілком позитивного змісту технократична ідея набуває вже під час промислової революції кінця XVIII — початку XIX ст. в деяких європейських країнах, передусім в Англії. Одним з перших талановитих творців, конструктивних носіїв та палких пропагандистів технократичної ідеї, — та ще й *у прямому зв’язку із прогресом політичної науки!* — виявився француз А. де Сен-Симон. Його вихідна позиція: технократизм і технократи — безсумнівні позитиви, а технократична ідея — синтез обох позитивів. У десятих теоретичних працях першої чверті XIX ст. він засадував технократичну ідею на тріаді ціннісних орієнтирів.

1. Творцями, носіями і реалізаторами благородної технократичної ідеї є “новий клас людей”, “які виступають під прапорами прогресу людського духу, і складається з учених, художників та усіх людей, які поділяють ліберальні ідеї” [13, 215]. (Це написано у 1802 р. Пізніше А. де Сен-Симон до цього “класу” додасть просвітних промислових власників, “оригінальних інженерів” і технічних спеціалістів “із нахилами до вирішування завдань суспільного управління”.)

2. На засадах благопозитивних технократичних ідей в абстрактно уявлюваному “суспільстві майбутнього” можна буде створити наступну ієрархізовану *політичну систему*: “... Духовна влада — в руках учених, світська — в руках власників; влада ж вибирати людей для виконання обов’язків великих вождів людства — в руках усього народу; заробітна плата правителям — по-

вага [суспільства]...” [13, 216]. Подібна урядовуюча формація, скаже А. де Сен-Симон у 1819 р., завжди буде здатною здійснювати “*найважливіший політичний акт*, що полягає у визначенні напрямку, яким суспільство має йти...” [13, 228]. Найвідчутнішим ефектом встановлення подібної урядовуючої системи, зазначить він у своєму центральному “технократичному творі”, у “Катехізисі промисловців” (1823–1824 рр.), виявиться реалізація “загального політичного прагнення переважаючої більшості суспільства... — аби ним управляли якомога дешевше, ... якомога м’якше, та управляли ним найбільш здібні люди, — та при цьому так, аби суспільний спокій був би цілком забезпечений” [13, 231].

3. Найплідніші технократичні ідеї мають і збагачувати політичну науку, і ціннісно її переорієнтовувати у діалозі “влада — народ”. Головне ж завдання політичної науки, зазначав А. де Сен-Симон у 1813 р. (есе “Праця про всесвітнє тяжіння”), полягає у тому, щоб “надати політиці позитивного характеру”, а завдання самої політичної практики — “дати корпорації вчених засоби застосування загальної теорії політичної науки”. У підсумку подібної взаємоплідної взаємодії політична наука мала б стати для правителів, політиків і управлінців “засобом для висновку про те, що відбудеться у підсумку з того, що вже відбувалося” [13, 220–221]. І ще одна з небагатьох політолого-етнологічних аплікацій до теоретико-методологічних реалій того часу (перша чверть XIX ст.): “Поки що існують *тільки історії окремих націй*, причому автори тих історій ставлять собі за головне завдання високо оцінити якості своїх співвітчизників і зневажити їх у своїх суперників”. Жоден учений “ще не став на загальну точку зору” і не сказав правителям, управлінням і політикам: “ось що стане наслідком подій, що вже відбулися,... ось мета, до якої ви маєте спрямувати величезну владу, що перебуває у ваших руках” [13, 220]. На засадах подібної науки можна базувати таку форму політичного правління, за якої “політична влада і має силу, і діє у необхідному напрямку”, аби “люди віднині усе робили свідомо, більш безпосередньо і більш плідно те, що досі вони робили, так би мовити, несвідомо, повільно, нерішуче...” [13, 222].

Перипетії технократичної ідеї у другій половині XIX ст. об’єктивно пов’язані з марксизмом та особою самого К. Маркса. Б. Рассел зазначав, що саме він найвідчутніше уособлював усі позитиви технократичного світогляду, бо ж був “погегелівськи систематичним, переповненим ви-

соким інтелектуалізмом, апелював до історичної необхідності та технічного розвитку промисловості, а людську особу схильний був розглядати як маріонетку, підвладну всемогутнім матеріальним силам” [12, 5]. Аналогічні якості Б. Рассел знаходив і у В. І. Леніна, додаючи риси того ж таки багатогранного технократизму: “спокійний і владний”, “чужий остраху... і своєкористі”, “нагадує професора бажанням зробити свою теорію зрозумілою,... а також схильністю до роз’яснень” [12, 27]. Усе це імпресії видатного британця 1920 року.

Ці якості благородного технократизму не могли не передаватися лідерським колам всесвітнього комуністичного руху та усім верхнім верствам партійного, державного, управлінського, адміністративного і господарського центрального керівництва Росії (і СРСР) перших післяреволюційних і післявоєнних років. Якщо К. Марксу та В. І. Леніну — як особистостям — не був притаманний технократичний авторитаризм і кратологічний соліпсизм, то “масі керівних радянських кадрів на місцях” і на всіх рівнях буття величезної та багатонародної країни ці негативи були характерні у вищій мірі. Можливо, це пояснюється названим нами феноменом *“технократичного помноження однорідних факторів на однорідні ж фактори”*: численні негативи самої обстановки (післявоєнна розруха, гнітюча технічна відсталість, розпорошеність населення, бездоріжжя, економіко-фінансове безладдя, аграрно-маргінальне мислення народних низів, вікова безграмотність, суцільне панування “в глибинці” примітивних форм етико-релігійного життя та ін.) зумовили конституцію катастрофної ситуації на гуманітарній поверхні величезної, штучно об’єднаної країни. Той же Б. Рассел цьому “ефекту” знайшов таке пояснення: це виявилось “наслідком нетерплячої філософії, прагнення створити новий світ без належної підготовки його в поглядах і почуттях простих людей” [12, 6]. Можливо, все це так.

Можливо й те, що вся наведена вище система фактажу та аргументації — у мислительському режимі *mutatis mutandis* — цілком стосується й української ситуації після 1991 р.: та ж катастрофна господарська обстановка, те ж економіко-фінансове безладдя, той же політико-правовий “безкрай” зверху донизу, та ж дивергенція світоглядного бачення ситуації “вгорі” та “вниз”, та ж неврегульована багатонародна етнополітична ситуація... І при цьому суто наша “специфіка”: в усій цій синергетичній “факторній суміші” сімнадця-

тий рік поспіль борсається чимало кадрових урядовців технократичної налаштованості вчорашніх, а то й позавчорашніх днів...

Повернемось до свого завдання — виявлення теоретико-історіологічних генез концепції політичного технократизму. В найбільш чистому вигляді та у відточеній гносеологічній формі технократична ідея сформульована британцем Джеймсом Бернхемом (*“Революція менеджерів”*, 1941). Всеосяжність його формули втілена у тріаді: 1) найадекватніший теоретичний автор і політичний суб’єкт — носій ідеї — 2) власне автентичне джерело влади політико-технократичних суб’єктів — 3) найсприятливіший геополітичний локус буття технократичної ідеї. Ось лише одна, але влучна з його книги цитата: “... Усі промислові суспільства, якими б не були ідеологічні розбіжності між ними, урядовуються *новим класом менеджерів, технократів і державних чиновників*, джерелом влади яких є їхній технічний і адміністративний досвід” [18, 441].

Як видно, немає тут жодного натяку на політолого-етнологічні параметри буття цієї “чистої ідеї”, — чому? Ми пропонуємо таке пояснення. Станом на середину ХХ ст. для Великобританії давним-давно минули часи, про які писав у 1701 р. знаменитий Деніел Дефо у памфлеті *“Чистокровний англієць”*. Упродовж майже двох тисячоліть із різних країн і місць континенту до Великобританії “прийшли, без запрошення” численні народи-етноси, і “потомство, брошенное этим сбродом, перемешалось с *коренным народом*, с исконными британцами”, — і, “как результат смешения всякой рвани, и мы возникли, то бишь — *англичане...*”. А тому, зрештою, “как мы можем презирать всех новоприбывших иностранцев, когда и мы сами произошли от самих подлых сыновей земли...” [1, 37, 39]. “Перемоловши” на початковому етапі “чужі” духовні, економічні, культурні, релігійно-етичні, побутово-буденні та політичні норми і традиції, вже на порозі Нового Часу — точніше і чіткіше: на порозі “Щасливої революції” (1688 р.), — великобританський “котел народів” (під яким технократизм був чи не “найтеплішою тріскою”) явив світові високорозвинену, просвітну і чітко структуровану політичну націю у фактично федералістськи побудованій багатонародній країні. Природно, що триста років після тої епохи процитований учений-технократ про етнологічні аспекти буття технократизму на великобританських островах міг би й забути...

Але після 1941 р. (дати публікації названої книги) минуло ще якихось 35–40 років, і ледь не в

усіх високорозвинених і багатонародних країнах Західної Європи — і в тій же Великобританії! — політолого-етнологічні проблеми проявилися у найнесподіваніших формах, наприклад у формі різноманітних вимог етнофедералізації політико-державного ладу, державно-муніципального автономізму для аборигенних національних меншин (а на початку ХХІ ст. — і для новоприйшлих етногруп), мовного ліберал-плюралізму та ін. За умов найменшого спротиву з боку офіційної влади (з кінця 60-х років ХХ ст. і до сьогодні) спостерігались масові прояви “колективного” політико-правового нігілізму, акції “масової непокори кольорових не-громадян”, відкриті релігійно-етнокультурні конфлікти (наприклад, у 2005 р. з приводу карикатур даньської газети на пророка Мухаммада), спорадичні терористичні “вибухові виступи” і навіть “погоджене в низах” референдумне “прокочування” проекту Конституції ЄС у Нідерландах і Франції (травень 2005 р.) та ін.

При всьому цьому технократизм продовжував функціонувати і “у верхах”, і “в низах” в якості і благопозитивного, і деструктивного імпульсування різноманітних політичних процесів, явищ і акцій. Політолого-етнологічну підкладку колізії виявив Дж. С. Мілл ще всередині ХІХ ст. У праці “Про межі принципу невтручання” (1858) він зазначав: коли якомусь політичному руху притаманні бодай якісь стійкі етнічні почуття, “відбувається й єднання всіх членів цієї національності під одною владою, — навіть за умов, що вона від них відділена. Питання урядування у даному випадку вирішують самі урядовувані” [8, 646].

Складається враження, що це сказано... про сьогоденну Україну. Адже приблизно подібним чином усе й відбувається в ній після завоювання незалежності: один за одним уряди апріорі оголошують себе “командами професійних реформаторів”, насправді ж проявляючи себе технократично-авторитарними формаціями “майже-радянсько-командно-адміністративного” гатунку, — і весь п’ятнадцятирічний час народ їх підтримує... Чому налагодився та яким чином цей “мовчазний діалог” триває? Здійснимо спробу спрощеним чином дійти до самісіньких генез теорії та історіології питання...

Технократизм як спосіб ладнання суспільно-політичних справ методами техніко-механістичного раціоналізму виникає на порозі Нового Часу, коли все частіше почали пов’язувати поняття “техніка” і “влада”. Тотальна “технізація” всіх сфер життєдіяльності людських спільнот призвела до поширення та “популяризації” погляду на

світ як на “упорядковане ціле”, де кожен елемент виконує свою необхідну для досягнення заздалегідь визначеної мети функцію. Отже, як наслідок, спостерігаємо прагнення окремої людини (правителя) чи політичної еліти (які визначають цілі розвитку) “загнати” усю багатоманітність світу в рамки єдиної системи, яка має працювати подібно до добре відлагодженого механізму.

Із галузі механічного розвитку неживої природи — приблизно із середини ХІХ ст. — технократизм мало-помалу став “упроваджуватись” у політичну сферу, найчастіше минаючи економіку, духовність і культуру. Успіх/не-успіх “технократизації політики” скрізь і завше був зумовлений станом справ у трикутнику: “технократична еліта — форма політичного правління країною — модель державного управління народним господарством країни”. Виявилось, що цей “трикутник” досить “по-різному” життєдіє у контексті трьох типів етносоціального устрою країни: а) моноетнічної країни; б) поліетнічної країни, яку населяють народи-етноси одного рівня соціоцивілізаційної зрілості; в) поліетнічної країни, яку складають різнорівнево розвинені народи-етноси. Україна належить до останнього типу країн.

Йдучи далі, можна презумувати й таке: найнеуспішною країною може виявитися та, котра є і багатонародною, і така, котру населяють різнорівнево розвинені народи-етноси, і та, в якій надто значний період панував політичний тоталітаризм. Зазвичай подібну форму політичного правління називають публіцистичним терміном “імперський політичний устрій”. Дуже схоже на те, що саме тут для України виявилася її “соціологічна ніша”.

Імперські моделі державного управління є особливо несприятливими у контекстах існування і розвитку різнорівнево зрілих етносоціальних спільнот. Так, на думку С. Каспе, “імперія є цінною як система, що матеріалізує політичними засобами універсальні та абсолютні цінності, по відношенню до яких інтереси будь-якого народу займають підпорядковане становище” [7, 28]. У такому становищі тривалий час перебувало понад 500 етноісторичних спільнотей, у тому числі українці, — як у “рамках” Російської імперії, так і федералістського СРСР.

При розгляді соціальної побудови імперських устроїв перше, що впадає в око, — статус субтипу етноісторичних спільнотей. В історичній ретроспекції у нас тут, виявляється, є свої “традиції”. Так, на теоретико-ідеологічному рівні у найбільш прогресивних політико-правових

концепціях першої половини XIX ст. не знаходилось належного місця навіть для постановки так званого “національного питання”, — найбільшою ретроспективною “поступкою” з боку цієї концепції була федералізація імперії у програмних документах декабристів, яка, однак, не враховувала цілком всієї етнічної картини того часу.

Виходячи з цього можна дійти висновку, що за імперсько-тоталітарної форми правління “владний центр” виступає тут як “технічно-планове бюро”, що прагне поширити свій вплив на спосіб існування та функціонування всіх соціальних груп і націлений на їх всеохоплююче втягування в орбіту свого світобачення та відтворюючої діяльності. Яскравим прикладом такого підходу в етнополітичних контекстах є практика так званого “багатонародного соціалістичного будівництва”, яка передбачала ліквідацію поліетнічності в рамках майбутнього “наднаціонального” утворення: у тій моделі механічному поєднанню етноісторико-соціальних спільнот, що знаходилися на різних стадіях соціально-цивілізаційної зрілості і, природно, різнилися ментальними характеристиками, — їх усіх слід було інкадрувати у рамки нового “єдиного цілого” та на основі спільної ідеї (у даному разі — ідеї класової). Подібний проект слугував домінантою будівництва — за термінологією 70–80-х років XX ст. — “нової соціально-історичної спільноти — радянського народу”. Демографічні, економічні та соціальні процеси того періоду, які насаджувались під механічним гаслом неминучого “злиття націй”, у деяких регіонах суттєво змінювали співвідношення “корінного” і “прийшлого” населення, прирікали окремі етноісторичні спільноти на втрату своєї самобутності і навіть зумовлювали різні форми опору, особливо з боку того “місцевого населення”, яке технократичним керівництвом штучно об’єднаної країни було приречене на зникнення з лиця землі.

Не зайве зазначити, що самий же процес “чисто технічного” конструювання майбутньої “радянської спільноти” супроводжувався “науково обґрунтованим” ранжуванням майбутніх “націй” на основі чисто кількісного принципу: етномасив до ста тисяч — це “малий народ”, до одного мільйона — це “народність”, понад мільйон — це вже “нація”. Відповідно до цього у подальшому визначались територіальний статус і обсяг прав, якими могли користуватись “новоутворені спільноти”. Небезпека такого підходу полягала у “довільному перекроюванні” етноісторичних спільнот, за якого ставало можливим утворення однієї адміністративно-територіальної одиниці

одночасно для декількох народів-етносів (наприклад, Дагестанська автономія) або поділ одного народу-етносу на частини (наприклад, осетин-мусульман — Росії, а осетин-християн — Грузії), що виявилось, як засвідчила вже практика, потенційним конфліктогенним фактором [9].

Іншим виявом технократизму було прагнення правлячої (насправді інтернаціональної за складом) еліти, на догоду офіційній ідеології, “підтягнути” окремі народи-етноси до визначених стандартів, що порушувало логіку етноісторичного і соціально-політичного розвитку етносоціальних спільнот. Про це варто пам’ятати і сьогодні, оскільки вже у суверенній Україні знаходимо санкціоновані владним центром спроби асиміляції титульним народом-етносом так званих “іногородців”, нагадаємо тут про клятву колишньою історією роль “старшого брата над меншими недорослими братами”. У політичній історії вже суверенної країни є два приклади, що елементарно ганьблять ім’я українця у сучасному світі: а) приклад русинів початку 90-х років XX ст. є тут найпомітнішим; б) чого варті спроби початку XXI ст. “інкадрації” багатомільйонної російської нацменшини у координати “унітарного українства” шляхом “одержавлення” російської мови, — теж відомо!..

Виходячи з викладеного можна дійти висновку, що для технократичних форм політичного правління і моделей державного управління характерним є погляд на народи-етноси лише як на “механічне скупчення не-наших людей”, а з точки зору кратологічної, — як на “прості об’єкти” владного впливу та політичного маніпулювання, а також прагнення правлячого політикуму методами “раціонального планування” перетворити суспільство та країну на “морально-політичний моноліт”. Ще один висновок, який, як то кажуть, “не лежить на поверхні”: надмірна технократизація та технологізація свідомості людей, зазначає О. С. Панарін, “зсуває їхнє мислення у бік *розового туману аутизму*, — і аж до тої risks, коли виникає солодке відчуття безвідповідальності” [11]. Відчутним чином цю “розову безвідповідальність” технократизовані люди проявляють під час соціо- і державотворчих процесів та електоральних і плебісцитарних кампаній.

У контекстах протікання цих політичних процесів конститується *колізія асиметричної взаємодії двох соціально-політичних феноменів*: а) формальної свободи політичного вибору (право обирати і бути обраним); б) не-свободи політико-теоретичного невігластва (світоглядне нерозуміння людьми-виборцями: а, власне, кого і

для чого слід обирати?). І. М. Варзар вважає, що ця колізія найрельєфніше в останній час проявилася у березні 2006 р., під час парламентських виборів. Саме тоді зазначена асиметрія “загнала збурене суспільство у болото повної політичної безвідповідальності”, внаслідок чого всі обрані до парламенту політичні партії об’єктивно виявилися популістськими угрупованнями [3]. До цього узагальнення додамо суто політолого-етнологічний акцент. Починаючи з 1998 р. на всіх президентських і парламентських виборах (1999, 2002, 2004 і 2006 р.) — та особливо на етнорегіональних периферіях країни — погрозово зростає чисельність виборців (від 1 до 2-х млн), які стало “голосують ногами”. Чим пояснити такий етнополітичний абсентеїзм? “Виїхали на закордонні заробітки...”, — не відповідь. Бо ж їх туди вигнало технократичне керівництво, яке стійко проявляє невміння організувати народ на будівництво країни. Відповідь пересувається в іншу площину. Винні тут не одні “кидалови”, а й інші негативні політико-суб’єктні явища: тоталітарне панування сильної політичної системи над слабкою, ще зародковою “низовою” соціальною системою; відсутність у країні будь-якої, мінімально виразної системи політичної просвіти населення; зумисне недосконале етнополітичне законодавство та ін.

Усе це має стати — як мінімум! — поштовхом до усвідомлення необхідності пошуків дійових, моделей узгодження потреб і інтересів титульного народу-етносу та етноменшинських народів, залучення останніх до основних адміністративно-господарських і політико-управлінських структур поліетнічного суспільства. Вкотре назріла потреба звертатись до сформульованого ще наприкінці XIX ст. “австромарксистами” висновку про те, що багатоетнічні суспільства вимагають від правлячої політичної еліти диференційованого підходу до енократичної справи з урахуванням специфіки буття всіх народів-етносів у процесах вироблення стратегій розвитку відповідних країн [5, 116–117]. Ігнорування владним центром специфічних потреб периферійних етноменшин, незалучення їх до структур політичної та соціальної систем може обернутися спалахами невдоволення, — щонайменше.

Ця теза особливо актуальна для сучасної України, де, за підсумками Всеукраїнського перепису населення (грудень 2001 р.), проживають представники 136 народів-етносів, які перебувають на різних стадіях соціоцивілізаційної зрілості і потребують від правлячих кіл диференційованої уваги і ставлення до себе саме як до неповторних

і самодостатніх етноісторичних спільностей, а не “пересічного не-нашинського населення”. Схоже на те, що окремі структурні елементи “помаранчевої” влади оновленої України на це вже починають звертати увагу. Попри те, що ще два роки тому великобританська газета “Гардіан” аксіологізувала В. А. Юценка як “поміркованого технократа” [20], у розгляданій нами політолого-етнологічній колізії він проявляє чіткі ознаки антиетнотехнократизму. Так, виступаючи в Конгресі США, Президент плюралістично зазначав: “Ми, українці, є різними. Ми розмовляємо різними мовами, сповідуємо різні релігії, маємо різні політичні погляди. Але ми визнаємо право кожного бути самим собою. У цьому — наша єдність і наша сила...” [16]. Звідси доходимо висновку, що над проблемами “детехнократизації” етносоціополітичного життя у нас уже замислюються, хоча й поки що у проєкціях досить невизначеного прийдешнього часу. Та й те добре.

Література

1. Англия в памфлете. Английская публицистическая проза начала XVIII века: Пер. с англ. — М., 1987.
2. Варзар І. Із контекстів минулих літ. Вибране. — Кн. 1: Держава і народ-етнос в політологічному дискурсі. — К., 2003.
3. Варзар І. Підсумки виборів-2006: Чому ми опинилися в “популістському полоні”? / Вісн. Центральної виборчої комісії. — 2006. — № 2. — С. 97–102.
4. Вдовин А. І. Наука управління в афоризмах от Архимеда до наших дней. — Ростов н/Д, 2004.
5. Етнос. Нація. Держава. Україна у контексті світового етнодержавницького досвіду. — К., 2000.
6. Кара-Мурза С. Потерянный разум. — М., 2006.
7. Каспэ С. Империя и модернизация: общая модель и российская специфика. — М., 2001.
8. Лібералізм. Антологія / Упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — К., 2002.
9. Мацієвський Ю. До питання визначення та типології етнічного конфлікту // Політологічні та соціологічні студії: Зб. наук. пр. — Т. 3. — Темат. вип.: “Етнополітика та етнополітологія країн Центральної та Східної Європи”. — Чернівці, 2005. — С. 78–83.
10. Пазенок В. С. Технократія // Політологічний енциклопедичний словник / За ред. Ю. С. Шемшученка, В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка. — К., 2004.
11. Панарин А. С. О Державнике-Отце и либеральных носителях Эдипова комплекса // Философия хозяйства. — 2003. — № 1. — С. 22–23.
12. Рассел Б. Практика и теория большевизма: Пер. с англ. — М., 1991.

13. Сен-Симон Анри де. Тексты // Утопический социализм: Хрестоматия / Под ред. А. И. Володина. — М., 1982.
14. Технократия // Политология: Энцикл. слов. / Общ. ред. и сост. Ю. И. Аверьянов. — М., 1993.
15. Томсинов В. А. Гений русской бюрократии. Очерк жизни и творчества М. М. Сперанского. — М., 1997.
16. Україна — США: час реальних кроків назустріч: Виступ Президента України Віктора Ющенка на об'єднаному засіданні палат Конгресу США 6 квітня 2005 р. // Уряд. кур'єр. — 2005. — 8 квіт.
17. Фуко М. Око власти // Интеллектуалы и власть. — М., 2002.
18. Хэйвуд Э. Политология: Учебник: Пер. с англ. — М., 2005.
19. Burnham J. The Managerial Revolution. — N. Y., 1941.
20. The Guardian. — 2005. — 24 січ.

Технократизм трактується в тройном смысле: 1) как совокупность правительских функций, возложенных на технических специалистов (технократов); 2) как идейно-теоретическое обоснование политико-технократической модели правления общественными делами; 3) как тип политического режима, в рамках которого технократы “задают правленческо-управленческий тон”. Генезис концепции политического технократизма проведен от времен Английской промышленной революции рубежей XVIII и XIX вв. до наших дней. Рассмотрены историология и специфика советского и современного украинского типов технократического мышления и действия в политической сфере.

The technocratism is interpreted in three meanings: 1) as the collection of regulating functions of the technical specialists (technocratists); 2) as ideally-theoretical explaining of the politically-technocratical model of the social cases regulation; 3) as the type of the political regime, in the framework of which the technocratists “regulate government tone”. The genesis conception of the political technocratism was held during the English industrial revolution on the boundary of XVIII and XIX centuries till nowadays. There was discovered historiology and specific of the soviet and contemporary Ukrainian types of technocratical thinking and actions in the political sphere.

Надійшла 20 червня 2007 р.